

ALEXANDRE GUIRAUD, Philosophie catholique de l'Histoire, ou l'Histoire expliquée, Paris, 1841, twee deelen; baron BARCHOU DE PENHOËN, Essai d'une Philosophie de l'Histoire, Paris 1854, eveneens twee deelen; beide Roomsche; en K. STEFFENSEN, Zur Philosophie der Geschichte, Basel, 1894, die zich in hoofdzaak bij Schelling's theosophie aansluit. Over Bunsen en Laurent zie noot 73.

²³⁾ De pragmatische school, die haar naam ontleent aan Polybius, heeft bij ons een harer edelste pleitbezorgers gevonden in E. A. BORGER, (zie diens Disputatio de Historia Pragmatica, ed. alt. 1818 en de Appendix: Oratio de Historiae doctore, Providentiae divinae Administro). De schaduwzijden van deze richting zijn op afdoende wijze in het licht gesteld door F. CHR. BAUR, Die Epochen der kirchlichen Geschichtsschreibung, Tübingen, 1852 p. 152—197. Over den naam bestaat nog altijd veel verschil van meening; wanneer men de pragmatische school in haar wijdsten omvang neemt, dan kan men tot haar alle historieschrijvers rekenen, die in de geschiedenis het onderling verband der feiten naspeuren, zooals door Brockhaus Conversationslexicon, (i. v. Geschichte) en ook door Dr. B. Ter Haar, De Historiographie der Kerkgeschiedenis, Utrecht, 1870, gedaan wordt. Ik hield mij aan het gewone spraakgebruik, te meer daar de naam pragmatisch op zichzelf niets zegt.

²⁴⁾ E. BERNHEIM, l. c. p. 526.

²⁵⁾ J. G. HERDER, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, Riga und Leipzig, 1785, IV Th. In Th. III, p. 124 vindt men het eene beginsel het duidelijkst uitgesproken: »Noth und Umstände sind meistens die Triebfedern gewesen, die alles aus den Menschen machten. Was hat die Holländer, was hat die meisten Seefahrenden Völker gebildet? Die Noth, die Lage und der Zufall". Zoo is alles te verklaren uit »eine glückliche Situation, die die Natur erschaffen hat". Maar tegelijk handhaaft hij in Th. III, p. 386, dat »Humanität der Zweck der Menschen-Natur" is en dat uit dit einddoel de geschiedenis is te verklaren. Van de providentia Dei wil hij echter niets weten: »Was du zoo laat hij God tot den mensch spreken, »aus deiner Natur Edles und Vortreffliches zu schaffen vermagst, bringe hervor; ich darf dir nicht durch Wunder beistehn, da ich dein menschliches Schicksal in deiner menschliche Hand legte«. (Th. III, p. 396.)

²⁶⁾ »Jede menschliche Individualität ist eine in der Erscheinung wurzelnde Idee". Zie RAPPOPORT, l. c. p. 73.

²⁷⁾ R. FLINT, l. c. I¹, p. 411 en p. 477.

²⁸⁾ Men vindt deze wetten geformuleerd bij BOURDEAU, l. c. p. 344 en vv., maar vooral bij HERMAN DOERGENS, Aristoteles oder über Wissenschaft der Geschichte, waarvan Bd. I, te Leipzig 1874, handelt Ueber das Gesetz der Geschichte. Zie daar p. 64.

²⁹⁾ Zooals St. Simon, Fourier en Jouffroy, zie R. FLINT, l. c. I¹, p. 155 en vv., p. 167 en vv. en p. 206 en vv.

³⁰⁾ BOURDEAU, l. c. p. 336.